
Katarzyna Grabowska (*Białystok, Polska*)

CHARAKTERYSTYKA JEZYKOWA LATOPISÓW II REDAKCJI (na przykładzie latopisu Krasieńskich)

Powstanie II redakcji latopisów białorusko-litewskich (zwanej również *Kroniką Wielkiego Księstwa Litewskiego i Żmudzkiego*) związane jest ze wzrostem świadomości historycznej elit Wielkiego Księstwa Litewskiego oraz z przemianami politycznymi na początku XVI w. Zmiany te sprawiły, iż uległa dezaktualizacji I redakcja kronik białorusko-litewskich, wyrażająca promoskiewską ideę historycznej i politycznej jedności wschodniosłowiańskich ziem. Historia WKL, zapisana w I połowie XIV w., prezentowana była na szerokim wschodniosłowiańskim tle, jako kontynuacja historii Rusi Kijowskiej, zaś wiadomości z zakresu historii Litwy i Białorusi podano w sposób niepełny i wrywkowy. Zrodziło to potrzebę uzupełnienia I redakcji o nowe materiały tak, by stworzyć kolejną redakcję, bardziej odpowiadającą potrzebom czasu [8, s. 135].

Kronika Wielkiego Księstwa Litewskiego i Żmudzkiego została prawdopodobnie zapisana w latach 20. XVI w. przez osobę związaną z rodem litewskich magnatów Gasztołdów, jednak ustalenie miejsca jej powstania jest kwestią sporną. Zdaniem niektórych badaczy latopisów zabytek ów został spisany w Nowogródku [6, s. 37–38], zaś inni skłaniają się ku opinii, iż mógł on powstać w Wilnie [8, s. 159]. W rezultacie połączenia *Latopisu wielkich książąt litewskich*, zapożyczonego z I redakcji, i *Kroniki Wielkiego Księstwa Litewskiego i Żmudzkiego* powstała nowa redakcja latopisów białorusko-litewskich. Jej najstarszym odpisem jest latopis *Krasieńskich*, powstały najprawdopodobniej w połowie XVI w. Jest on niepełny, bowiem brak w nim końca *Kroniki...* i ostatniej strony *Latopisu...*. Poszczególne części *Летоніцця* zostały opatrzone podtytułami, np. *О Подольской земле*, *О Швигригаиле*, *О Жикгимонте, как Литвы держал*. Zabytek swą nazwę zawdzięcza miejscu przechowywania do momentu zaginięcia w czasie II wojny światowej, a mianowicie Bibliotece Krasieńskich w Warszawie [5, s. 10].

Pierwotny tekst II redakcji został poddany dodatkowemu opracowaniu. Na podstawie krótkiej wersji, którą reprezentuje latopis *Krasińskich*, została zredagowana wersja poszerzona. Na jej końcu znajduje się tzw. *Хроничка*, zawierająca informacje o wydarzeniach XIV — I połowy XVI w. Najbardziej charakterystycznym odpisem tej redakcji jest *Kodeks Poznański* (zwany inaczej latopisem *Raczyńskich*). Ponadto do II redakcji należą jeszcze odpisy *Rumiancewa*, *Towarzystwa Archeologicznego*, *Patriarszy*, *Tichonrawowa*, *Ewreinowa* oraz *Olszewski*.

Geneza *Kroniki Wielkiego Księstwa Litewskiego i Żmudzkiego* jest interpretowana w sposób dwojaki. Niektórzy badacze (np. M. Jučas) [4, s. 13] uważają, iż była ona swoistą odpowiedzią na moskiewską wersję legendy o pochodzeniu książąt litewskich, zawartą w *Сказании о князьях Владимирских*. Według niej dynastia władców litewskich wywodzi się od koniucha Giegiminka, który wykorzystując trudny dla Rusi okres podstępem zajął zachodnioruskie ziemie i w ten sposób został pierwszym księciem litewskim. Moskiewskie podanie kwestionowało prawo książąt litewskich do zajętych ziem, które powinny być zwrócone jej prawowitym właścicielom [6, s. 41–42]. Zgodnie z inną wersją legenda o Palemonie była polemiką z funkcjonującym w polskiej tradycji mitem o sarmackim pochodzeniu polskiej szlachty [4, s. 12–13].

Przedmiotem niniejszego artykułu jest charakterystyka języka *Latopisu Krasińskich*, najstarszego odpisu II redakcji latopisów białorusko-litewskich, na poziomie fonetycznym. W zabytku reprezentującym II redakcję latopisów białorusko-litewskich należałoby się spodziewać wielu zjawisk znajdujących uzasadnienie w zachodnioruskiej fonetyce. Przeprowadzona przez mnie analiza cech fonetycznych danego zabytku wykazała, iż tak nie jest. Elementy cerkiewnosłowiańskie również znajdują w latopisie *Krasińskich* znikome, w porównaniu do cech ogólnoruskich, poświadczenie, co nie jest rzeczą zaskakującą.

Większość poddanych analizie zjawisk fonetycznych charakteryzuje się ogólnoruskim zasięgiem. W rozwoju niektórych z nich zauważalne są pewne cechy pozwalające traktować je jako typowo zachodnioruskie. W znikomym stopniu w zabytku ujawniają się również zjawiska powstałe pod wpływem fonetyki języka polskiego.

I. Wokalizm

1. Prasłowiańskie połączenia grup *tort, *tolt, *tert, *telt uzyskują przeważnie realizację w postaci wschodniosłowiańskiego pełnogłosu, por. np.:

боронилися (81), *голод* (89), [*S*¹: *В тыи же лѣта бысть глад великъ* (82об)] w *Городѣ* (75), *город* (84об) [*S*: *и град ему отвориша* (58)], *горожаны* (84об), *по дорогам* (90об), *дорогими* (82), *здоровья* (64об), *королев* (73), *королеви*

¹ W kwadratowych nawiasach zostały przytoczone analogiczne fragmenty z innych latopisów I i II redakcji: *S* — *Kronika Supraska*, *R* — latopis *Raczyńskich*.

(78) [*S*: *поял бы в них королевну* (97), *R*: *а поял в них королевну Едвигу* (253)], *королем* (78) [*S*: *и сталь бы в них королем* (97об), *R*: *и стал бы в них королем* (253)], *з морозам* (90об), *новгородским* (67), *сторожею* (75), *сторонь* (66об), *хоромы* (78об) [*S*: *а другиши велики храмы* (98)];

берег (66об), *на берегу* (71об), *Берестя* (67) / *з Берестья* (68об), *деревом* (66), *деревяного* (82об), *остерег* (75), *острегаючи* (75), *перебили* (89), *перевезлися* (76), *перед* (71), *передаитеся* (85), *перемире* (85), *перенесется* (72), *перепустили* (85об), *переступил* (78об), *перешед* (72), *перешли* (67), *перешодили* (65об), *Побережная* (65), *серебра* (70об), *середниши* (65об), *в середу* (81об) [*S*: *преставися в среду* (103)], *стеречи* (77);

володѣть (*городом Витебском*) (81), *Володимер* (73), *Володимировича* (80), *володимирскии* (70), *волостем* (79об), *волости* (73об), *волохи* (83), *волоховъ* (83), *волочили* (89) [*S*: *руки и ноги влачаху пси* (82об)], *головами* (78об), [*S*: *пльнников под стены кладаху главами* (98об)], *голоду* (89), *голосом* (68об), *золотыи* (82), *в колокол* (89об), *малоду* (80об), *малодых* (68об), *наголову* (67об), *в полон* (67), *палоцким* (67об), *в Полоцку* (68), *полочане* (67об), *холоп* (74), *за холопа* (74).

Cerkiewnosłowiańską realizację tych prasłowiańskich połączeń udokumentowano w zdecydowanie mniejszej ilości przykładów, por.:

възвратився (67об), *възвратилися* (68об), *от града* (68), *навратившиися* (66), *цариградскии* (86);

безпрестани (90об), *законопрѣступныи* (78об), *пробывал* (86об), *пред* (64), *преступив* (77), *серебра* (69), *в среду* (89об);

з благословеное (64), *владыками* (85), *владыкы* (85), *на главу* (79), *злата* (69).

Jako materiał ilustracyjny demonstrujący stosunek elementów ogólnoruskich do cerkiewnosłowiańskiej realizacji dawnych połączeń *or, *ol, *er, *el mogą posłużyć dwa cytaty z latopisu *Krasińskich* oraz *Kroniki Supraskiej*, por.:

K: *У Смоленску был голод вълми въликиши, по селам и по дорогам звери люди едали, а в городе в Смоленску и по мѣсту по улицам пси люди едали, головы по улицам волочили, руки и ноги чловечьи, и люди люди едали, и малых дѣток матки ели от великого голоду, а у великии пост мясо едали по селам и по волостем* (89);

S: *В тыи же лѣта бысть глад великъ во Смоленску, по лесамъ и по дорогамъ звѣри ядыше люди, а в городе и по улицамъ пси ядаху люди, мертвых главы и руки и ноги влачаху пси. Ино и люди елико от малых дѣтеи от великого гладу, а во великое говение мяса ѣли, звирину, по волостамъ и по селамъ* (82об).

Niewątpliwie pod wpływem polskiej fonetyki powstały formy typu *королевѣства* (78), *королевѣство* (86) oraz *препросить* (77об).

2. Nagłosowe połączenie *ort oraz prasłowiański przedrostek *orz pod intonacją cyrkumfleksową uzyskują niemal bezwyjątkową realizację w postaci zapisów *ro-*, *roz-* (*ros-*): *з ровнинами* (72), *ровнины* (65), *разбили* (80), *разболелся* (81об),

розгнѣвати (87), *розехали* (90), *розмаитое* (65), *до розмаитых* (64об), *рознаго* (65), *розогнаны* (67), *розсекшии* (83), *розишряти* (66об), *роскошныне* (65), *ропустил* (84об) / *разехатися* (76об), *размаитыми* (82).

3. W latopisie *Krasińskich* dominuje nagłosowe [o-] (<*ie-), będące jedną z najwcześniejszych poświadczonych cech ruskich, por.: *одна* (77об), *одно* (64об), *одного* (64об), *одному* (64), *озера* (69об), *озеро* (65об), *озерам* (65об), *олени* (83), *осени* (84об), *осень* (87). Nagłos *je-* został poświadczony zaledwie w jednym apelatynie: *елени* (65) oraz w imieniu *Евнугеи* (73).

4. Latopis *Krasińskich* dokumentuje nieliczne przykłady akania w postaci zapisów obocznych: *воиско* (70) / *у воиска* (*Якгаилово*) (acc. sg.) (77); *доконало ся* (77) / *доканам* (77); *заволзьскшии* (69об) / *заволзьского* (70об), *с Китоврасу* (69) / *с Китаврасу* (66об); *в кораблех* (64об) / *караблех* (80); *корачевским* (69об), *Корачов* (73) / *Карачев* (69); *монастырь* (68) / *манастырь* (68); *з Навагородка* (68об) / *з Навагородка* (67); *отаманы* (82об) / *со отаманы* (82об); *Палемона* (70об) / *Палемон* (65); *Ямонт* (68об) / *Яманту* (82). Pośrednio akanie zostało wyrażone w hiperyzmach typu: *Брянславль* (83), *Калузу* (90об), *обдоровавшии* (69), *остронома* (64об). Charakterystyczne dla gwar południowobiałoruskich zwężenie [ʼa] > [e] obserwowane jest w nielicznych formach: *месяца* (85), *на память* (66), *резанского* (82), *Резанское* (82), *Свѣтослав* (78об). Latopis *Krasińskich* dwukrotnie notuje również zmianę [ʼa] > [e] w imieniu *Ерослава* (87об, 88об).

5. Analizowany zabytek dokumentuje paralelne zapisy wyrazów z *ě* oraz *e*, co świadczy o ich artykulacyjnej zbieżności. Zjawisko to obserwowane jest obecnie na całym białoruskim obszarze językowym, za wyjątkiem południowego zachodu oraz niektórych regionów sąsiadujących z dialektami ukraińskimi [7, s. 167–168]. Szereg podobnych przykładów z zamiennym użyciem *ě* oraz *e* w starobiałoruskich zabytkach XIII–XIV w. przytacza w swej pracy J. F. Karskij. Należy podkreślić, iż w zabytku zapisy z *ѣ* nie zawsze są zgodne z etymologią, pojawiają się również na miejscu [e], co jest kolejnym dowodem ich zbieżnej artykulacji. Materiał ilustracyjny:

a) w końcówkach fleksyjnych: *у Києвъ* (87) / *на Києве* (81об), *Новѣгородце* (67об) / *на Новегородце* (67), *в присязь* (78об) / *к присязе* (89об), *на рець* (84) / *реце* (76об), *собѣ* (67) / *собе* (71);

b) w temacie wyrazów: *Андрѣя* (89об) / *Ондреи* (84об), *вѣликого* (76) / *великшии* (77), *дѣток* (78об) / *детки* (83об), *мѣжи* (76об) / *межи* (70), *мѣсто* (64) / *место* (66об), *мѣсяцеи* (97) / *месяца* (87), *недѣль* (86) / *недели* (85), *к нѣму* (76) / *к нему* (81), *в Нѣмцах* (77об) / *немцы* (74).

W *Latopisie Krasińskich* nie zostało potwierdzone zjawisko zwężenia artykulacji [ĕ] > [i], typowe dla południowobiałoruskich i północnoukraińskich gwar. Na charakter poświadczonych w zabytku końcówek przypadków zależnych zaimka *весь* (*со всім* (69), *со всіми* (81), *всіх* (73об)) mógł mieć wpływ paradygmat odmiany miękkotematowej. W związku z tym podobne zapisy należy odnieść do zjawisk morfologicznych, nie zaś fonetycznych [1, s. 137].

6. Przegląd [e] > [o] po dawnych [šʼ], [žʼ], [čʼ] oraz [cʼ] przed spółgłoską twardą w analizowanym zabytku uzyskał dość liczną egzemplifikację. O fonetycznym podłożu tego zjawiska najlepiej świadczą przykłady, w których zmiana [e] > [o] zachodzi w rdzeniu wyrazów, np.: *тут жо* (81), *в Жамоитъ* (75об), *в Жамоитской* (66об), *жон* (88), *з жоною* (64об), *Жославль* (82), *ещо* (74об), *перешодиши* (65об), *пришол* (65об), *прошод* (66об), *съжо* (66об), *ужо* (77об), *чалам* (81), *чорныи* (89об), *чотыри* (64об). W końcówkach lub sufiksach zmiana może być wynikiem wyrównań morfologicznych, w związku z czym geneza zapisów z *o* w tych pozycjach morfemowych jest najmniej pewna, por.: *вѣчо* (68), *вечам* (68об), *Михаиловичам* (70), *мужов* (67об), *навѣишшого* (64), *нашом* (73об), *нашому* (76об), *ничого* (75), *прилежаюче* (67), *за сторожою* (73об), *чого* (64), *чужого* (79);

начовал (83), *положон* (81об), *не послушон* (81), *сажонными* (82об), *спустошоны* (67).

Paralelnie pojawiają się zapisy z nieprzegłosowym [e], por.: *виедиши* (65), *Жемоитская* (65), *жену* (75об), *Жеславль* (73об), *еще* (76), *пришед* (70об), *уже* (74об), *черни* (90), *в четырех* (67); *набожен* (68), *положен* (68об), *спустошена* (66об).

II. Konsonantyzm

7. Wśród kontynuantów dawnych połączeń *tj, *ktʼ, *gtʼ licznie przeważają wschodniosłowiańskie zapisy z *ч*: *боячи* (66об), *будучи* (66об), *волочили* (89), *вѣчо* (68), *вечам* (68об), *княжачи* (68об), *не маючи* (66), *наследуючи* (64об), *ночи* (90), *опускаючи* (64об), *пануючи* (66об), *помоч* (68об), *просячи* (68об), *служечи* (68), *сѣчу* (67об), *тысяч* (70об), *ухочеть* (81об), *ходечи* (64об), *хотечи* (64об). Cerkiewnosłowiańską realizację tych prasłowiańskich grup w postaci zapisów z *ц* uzyskują w zabytku nieliczne przykłady, por.: *воплощене* (64), *помощь* (86), *портщици* (82об), *поюще* (81об), *с свѣцями* (81об), *священники* (80). Pojedyncze przykłady poświadczają również wpływy zachodniosłowiańskiej fonetyki: *моци* (67), *моцно* (87об), *моць* (69), *нѣмоцион* (81об). Połączenie *dj w latopisie przybiera bezwyjątkową postać zachodnio(ruskiego) [ž]: *горожань* (84об), *медвежих* (71), *медвежьи* (71), *межи* (65об), *Межиземского* (*моря*) (64об), *посажал* (83об), *прироженого* (70об), *роженого* (89об), *сажонными* (83об), *хаживало* (69).

Na uwagę zasługują udokumentowane w zabytku kontynuanty dawnego połączenia *zdj w postaci białoruskiego [ždž] (wyrażone w pisowni poprzez *жч*): *дожчу* (88об), *ежчивал* (71), *приежчали* (86об), *приежчаючи* (82об). Podobne przykłady opisuje w swojej pracy nad językiem gwar białoruskich J. F. Karskij [3, s. 382].

8. Prasłowiańskie grupy: spółgłoska wargowa + [j] posiadają w zabytku typowe dla języków ruskich kontynuanty w postaci [plʼ], [blʼ], [mlʼ], [vlʼ]. Stanowią

one niemal bezwyjątkową potęgę: *Бряславль* (66об), *видбляивъ* (89), *Жеславль* (73об), *Жеславля* (88), *землю* (65), *земля* (66об), *кораблех* (64об), *к Лукомлю* (88), *ко Мъстиславлю* (78об), *Мстиславльскую* (78об), *к Муромлю* (90об), *о справленьи* (82), *явлено* (74об). Jedyny przykład bez epentezy: *з благословеное* (64) należy tłumaczyć wpływem języka cerkiewnosłowiańskiego, w którym około X w. pojawiła się tendencja do usuwania l-epentetycznego.

9. Charakterystyczną cechą, podkreślającą związek *Latopisu Krasińskich* z zachodnim obszarem Słowiańszczyzny Wschodniej jest sposób realizacji [g]. Zmiana [g] w szczelinowe krtaniowe [h] dokonała się na całym obszarze białoruskim, ukraińskim oraz południoworosyjskim [9, s. 21; 10, s. 89]. Poświadczenie [g] > [h] w cyrylickich zabytkach jest trudne ze względu na fakt, iż litera *з* mógł oddawać zarówno wybuchowe [g], jak też wymowę frykatywą. Pośrednio na taką artykulację wskazywały zapisy *з кз, к, жк* w miejscu etymologicznego [g]. Według obserwacji J. F. Karskiego w latopisach białorusko-litewskich zapis *з* był stosowany przy oznaczaniu frykatywnego dźwięku, zaś w zapożyczeniach wybuchowe [g] jest oddawane poprzez *кз* [2, s. 227].

W analizowanym zabytku udokumentowane zostały przykłady, na podstawie których można wnioskować o obecności w wymowie szczelinowego krtaniowego [h]. Są to wyłącznie zapożyczone wyrazy (przede wszystkim litewskie imiona i ich derywaty), aczkolwiek nie zawsze odznaczają się konsekwencją graficznej realizacji: *Боркз* (65об), *Юрборк* (65об), *на Юрборку* (66) / *Борг* (65об); *Довжирда* (84); *Двдигалду* (83об); *Жикгимонт* (87об); *Кзаитовт* (67об); *со Кзданска* (80); *Кзгдус* (72), *Кздроити* (72), *кздроиским* (72); *Кзинбут* (66об); *Кзинвил* (68); *Кзирмонту* (71); *Кзирус* (66об), *Кзирусова* (69); *Кзровъжис* (67); *Кзрумпа* (67), *Кзрумю* (67); *Кзвдимина* (72об); *Лынквеневицом* (78об); *Ольжирд* (72об), *Ольжирдовая* (80об), *Ольжирдовича* (74); *Миньгаило* (67об); *Монтикжирдовича* (88); *Рынкгалт* (70об); *Якгаила* (74), *Якгаило* (78об). Litewskie imiona *Скиргайло* (69), *Швитригаило* (81) zostały poświadczone wyłącznie z zapisem poprzez *з*.

10. Dyspalatalizacja spółgłosek funkcjonalnie miękkich [ž'], [š'] i [č'], potwierdzona w zabytkach pochodzących z różnych obszarów Wschodniej Słowiańszczyzny, nie znajduje poświadczenia w tekście analizowanego zabytku. Najprawdopodobniej pod wpływem tradycji piśmienniczej konsekwentnie pojawiają się zapisy *з* i po spółgłoskach szumiących, por.:

и вчинил (65об), *мъшкаючи* (85об), *в ночи* (85), *починавши* (77), *пречистое* (64), *прислухаючи* (79об), *причины* (64), *чинити* (66);

княжвиши (67об), *наши* (78об), *оставъши* (72), *пришедши* (76), *розирияти* (66об), *спустошили* (82об);

божиш (64), *животъ* (73об), *живых* (64), *дружинъ* (84об), *княжити* (70об), *Неважи* (65об), *прибъжить* (75об).

Nieliczne wyekscerpowane z zabytku przykłady odzwierciedlają dyspalatalizację spółgłoski [r'], notowaną w piśmiennictwie zachodnioruskim

od XIV w. [3, s. 307–309]. W *Latopisie Krasińskich* przeważają zapisy *з* i po sąsiedztwie *и*: *не вѣрил* (75), *Кривъи* (80), *в монастыри* (68), *нѣприятъи* (78об), *окристился* (68), *принял* (64), *Риму* (64), *ударили* (81), *чотыри* (87об) / *баяри* (78), *пострыглася* (68), *тры* (82об).

Jedynie zjawisko dyspalatalizacji spółgłoski [c'] uzyskało w języku analizowanego latopisu szerszą egzemplifikację; zabytek notuje paralelne zapisy *з* i *ы* oraz *и* po [c]: *Богородици* (81об), *на граници* (69), *девици* (64), *месици* (65), *немици* (71об), *на правици* (64), *священници* (81об), *в черници* (68) / *арцыбискуп* (78), *вилневицы* (79об), *държавицы* (79), *кузнецы* (89об), *немъци* (74), *новгородцы* (80), *поганицы* (78об), *на Соколицы* (83об), *на Столицы* (80об).

11. Zmianę [i] w niezgłoskotwórcze [u], przejawiającą się zmieszaniem w zapisie *л, оу* oraz *в*, białoruskie i ukraińskie zabytki dokumentują od XIV wieku. W analizowanym latopisie proces ten uzyskał znikome poświadczenie i obrazują go pojedyncze zapisy *з -в* w wygłosie dawnych form imiesłowu czynnego czasu przeszłego: *часу панования Кунасова повъстав царь Батыи* (66об), *зъхавъся и опять чисто разехатися* (76об), *и там тых гостей честиив и даровал размаитыми дары* (86).

Zabytek dokumentuje również przejście [u] w niezgłoskotwórcze [u] po poprzedzającej samogłosce na początku morfemu lub wyrazu, por.: *невъставичности* (64об), *поврезати* (69), *царя вбил* (69), *и вдарил* (81), *за вѣл* (72), *и вмериши* (71об), *а въслышав* (66об), *князь (...) жомоитский Втенус* (70об), *на Втине* (72), *было вчинено* (70об), *не вчинило* (76об). Najprawdopodobniej drogą analogii do zjawiska zachodzącego po samogłoskach, proces ten rozszerza się na inne pozycje: *вбили* (70) (*убили*), *вжо* (65), *вродил* (65), *втек* (70) (*убежал*), *втенским* (72), *вчинили* (67об).

Jednocześnie zabytek dokumentuje przykłady, w których obserwuje się odwrotne zjawisko, a mianowicie zastępowanie [v] literą *у*: *где у Велю упадываетъ* (71), *были с собою у милости великои* (72об), *оставили были ещо у Вилни* (77), *за твердою сторожою у комнатъ* (77), *на канун крещеня у четверг* (81об), *зжог митрополита у Витебску* (88об), *а у великии пост* (89), *битва у городъ* (90). Zjawisko rozprzestrzenia się na pozycje po spółgłoskach: *трудно будетъ зюити* (71), *в город у Вилню* (74об), *там у Кревъ* (77).

12. Zabytek dokumentuje nieliczne przykłady charakterystycznej dla współczesnego języka białoruskiego spółgłoski protetycznej [7, s. 296 i 299] [v] przed samogłoskami tylnymi: *у-в обвднюю пору* (85), *у-в осень* (88об), *у-в отаманов* (82об), *у-в Узгорскую землю* (85об), *у-в ызбах* (78). Wszystkie przytoczone przykłady odzwierciedlają zmianę przyimka [въ] po zaniku jerów w [u] niezgłoskotwórcze, po którym przed samogłoskami rozwinęło się [v] protetyczne. Dodatkowo w ostatnim przykładzie znalazło odzwierciedlenie graficzne przejście [i] > [y] po przyimku zakończonym spółgłoską twardą. W zwrocie *ни у во што* (75) przyimek *у во* powstał drogą analogii do form zawierających protetyczne [v] przed nagłosowym [o].

Formy *окиян* (64об), *окияном* (64об) notują interwokaliczną spółgłoskę [j].

13. Proces utraty nagłosowego [i-] < *jъ w językach białoruskim i ukraińskim po zaniku jerów w słabej pozycji dokumentują ukraińskie gramoty XIV–XV w. oraz XV-wieczne zabytki piśmiennictwa starobiałoruskiego [7, s. 234]. Zjawisko to uzyskało marginalne poświadczenie w analizowanym latopisie (najczęściej przez użycie przyimka *з* w miejscu *из/ис*): *иметь княжити* (67) / *и за бога мети* (66); *з города* (77об), *з Марина города* (80), *з Москвы* (80) / *из города* (80), *из мертвых востаня* (71об), *из города Києва* (81об), *из желез* (85об).

14. Prewokalizacja nagłosowej grupy spółgłoskowej (przed sonantami [r], [l]) poświadczona w południowo- i zachodnioruskich zabytkach od XIV wieku została udokumentowana w analizowanym latopisie na przykładzie nazwy miasta *Ориша*: *к Ориши* (81) / *ришань* (81), *на Риши* (89). W pozostałych formach prewokalizacja zachodzi drogą analogii przed spółgłoskami [g] i [n]: *игде* (64об) / *где* (65), *иняли* (87об) / *в няццтвѣ* (75), *в няцтво* (77).

Podsumowanie

Na podstawie przeprowadzonej analizy zjawisk fonetycznych poświadczonych w *Latopisie Krasińskich* można stwierdzić, iż dominują w nim cechy o zasięgu ogólnoruskim. Zachodnioruskie cechy fonetyczne odznaczają się niekonsekwencją użycia. Większość z nich znajduje znikome poświadczenie w tekście zabytku. Wyjątek stanowi wysoka częstotliwość zapisów ilustrujących spirantyzację [g] > [h], co może świadczyć o zawansowanym stopniu rozwoju tego procesu. W latopisie nie zostało potwierdzone zwężenie artykulacji [ĕ] > [i] (wyraźnie zaznaczone w I redakcji, np. *Kronice Supraskiej*) oraz dyspalatalizacja spółgłosek funkcjonalnie miękkich [ĕʹ], [žʹ], [šʹ] (stanowiąca niemal bezwyjątkową normę w innym latopisie reprezentującym II redakcję — *Kodeksie Poznańskim*, przykłady tego procesu pojawiają się również w *Kronice Supraskiej*), marginalnie udokumentowana została dyspalatalizacja [rʹ]. Znikome graficzne poświadczenie uzyskują również inne zjawiska fonetyczne, które w latopisie I redakcji odznaczały się dość wysoką frekwencją, np.: akanie, jekanie, przejście [u] w niezgłoskotwórcze [u], prewokalizacja nagłosowej grupy spółgłoskowej. Nasuwa to przypuszczenie, iż autor latopisu być może świadomie «poprawił» tekst zabytku, starał się usunąć z niego pewne elementy dialektalne lub zachować tradycyjny zapis wyrazów. Z drugiej strony zauważalna jest również tendencja odchodzenia od cerkiewnosłowiańskiej tradycji, wyrażona m.in. w relacjach pomiędzy grupami pełnogłosowymi i niepełnogłosowymi, realizacji nagłosowego *or, rozwoju prsł. połączeń *tj, *dj, *ktʹ, *gtʹ.

Bibliografia

1. Борковский, В. И. Историческая грамматика русского языка / В. И. Борковский, П. С. Кузнецов. — Москва, 2007.
2. Карский, Е. Ф. О языке так называемых литовских летописей / Е. Ф. Карский // Труды по белорусскому и другим славянским языкам. — Москва, 1962.
3. Карский, Е. Ф. Язык белорусского народа / Е. Ф. Карский // Белорусы. — Вып. 1. — Москва, 1955.
4. Морозова, Н. Проблема языка и текстологии летописей Великого княжества Литовского. Хроника Быховца / Н. Морозова. — Вильнюс, 2001.
5. Полное собрание русских летописей / ред. Н. Н. Улащик. — Т. XXXV. — Москва, 1980.
6. Семянчук, А. Беларуская-літоўскія летапісы і польскія хронікі / А. Семянчук. — Гродна, 2000.
7. Филін, Ф. П. Происхождение русского, украинского и белорусского языков / Ф. П. Филін. — Москва, 2006.
8. Чамярыцкі, В. А. Беларускія летапісы як помнікі літаратуры / В. А. Чамярыцкі. — Мінск, 1969.
9. Kuraszkiewicz, W. Zarys dialektologii wschodniosłowiańskiej / W. Kuraszkiewicz. — Warszawa, 1963.
10. Stieber, Z. Zarys gramatyki porównawczej języków słowiańskich / Z. Stieber. — Warszawa, 1989.

